

พระไตรปิฎกอยู่นี้:
อยู่ที่ชวนกันไม่ประมาทในการศึกษา
พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

วัดญาณเวศกวัน
สิงหาคม ๒๕๕๔

พระไตรปิฎกอยู่นี้: อยู่ที่ชวนกันไม่ประมาทในการศึกษา

© พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

พิมพ์ครั้งแรก สิงหาคม ๒๕๕๔

จำนวนพิมพ์ ๑๐,๐๐๐ เล่ม

ทุนพิมพ์หนังสือวัดญาณเวศกวัน

แบบปก พระชัยยศ พุทธิวิโร

ภาพปก วินัย ปราบริปู

สถานที่ติดต่อ วัดญาณเวศกวัน

ต.บางกระทีก อ.สามพราน จ.นครปฐม

โทร. ๐๒ ๔๙๒๒ ๗๓๖๕, ๐๒ ๙๙๙ ๔๓๙๖

www.watnyanaves.net

พิมพ์ที่ สำนักพิมพ์ลธิมม์

ในเครือ บริษัท สำนักพิมพ์เพ็ทแอนด์โฮม จำกัด

๒๓ ซอย ๖ หมู่บ้านสวนหลวงแหลมทอง ๒

ถ.พัฒนาการ เขตสวนหลวง กรุงเทพฯ

โทร. ๐๒ ๗๕๐ ๗๗๓๒

คำปรารภ

เมื่อ ๓-๔ วันก่อนนี้ พระชัยยศ พุทธิวิโร ปรารภว่าจะขอ
นำคำอธิบาย “สาธิกมิต” เกี่ยวกับสิกขาบท ๑๕๐ (ถ้วนหรือไม่)
ไปลงพิมพ์ใน ข่าวสารญาณเวศก์ ฉบับงานทำบุญทอดกฐิน จึง
ได้ขอให้ท่านรอลงกนิศ

คำอธิบาย “สาธิกมิต” นั้น เขียนไว้สำหรับประกอบใน
หนังสือใหญ่ เป็นเนื้อความจำเพาะและรวบรัด เมื่อจะเผยแพร่
ทั่วไป ถ้ามีข้อความเกริ่นนำที่ทำได้ง่าย และให้เกิดความรู้เข้าใจ
เกี่ยวกับพระไตรปิฎก ที่จะชวนกันศึกษาให้ชัดยิ่งขึ้น ก็จะได้ จึงทำ
เป็นข้อเขียนสั้นๆ นี้ขึ้น

ขออนุโมทนาทุกท่านที่ใฝ่ศึกษา ขอให้ความไม่ประมาท
ในสิกขาเจริญงอกงาม เพื่อความดำรงมั่นแห่งพระลัทธิธรรม และ
ความไพบูรณ์แห่งประโยชน์สุขของประชาชนยิ่งขึ้นไป

นพพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)

๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๔

พระไตรปิฎกอยู่นี่: อยู่ที่ชวนกันไม่ประมาทในการศึกษา

ถาม:

เรื่องที่มีท่านผู้ติดตามพระไตรปิฎกแปลภาษาไทยบอกว่า
คัลลของพระ ที่เรียกว่าสิกขาบทในพระปาติโมกข์ มี ๑๕๐ ข้อ
ถ้วนๆ ไม่ใช่ ๒๒๗ และท่านอาจารย์ว่า ตรงนั้นแปลผิด ที่ถูกต้อง
เกิน ๑๕๐ นั้น มีผู้พบว่าในหนังสือ พุทธธรรม ของท่านอาจารย์
ก็บอกว่า “๑๕๐ ถ้วน” นี่ท่านอาจารย์ก็ขัดตัวเองสิ แล้วจะเอา
อย่างไร

?

พระไตรปิฎกอยู่นี่: อยู่ที่ชวนกันไม่ประมาทในการศึกษา

ตอบ:

ก็เอาสิ่งที่ถูกต้องสิ เราไม่ต้องมาเถียงหรือพูดกันไปว่า คนนั้นว่าอย่างนั้น คนนี้ว่าอย่างนี้ เมื่อมีเรื่องราวเหตุการณ์ขึ้นมา ก็เท่ากับบอกหรือเตือนให้เราศึกษาดูให้ชัด ว่าของถูกของจริง เป็นอย่างไรกันแน่ เพราะหลักมีอยู่ ของถูกของจริงก็มิให้เรา ศึกษาได้ อะไรผิด อะไรเผลอ อะไรพลาดไป ก็แก้ไขเสีย

เรื่องที่เกิดขึ้นนี้ ถ้าใช้ภาษาของญาติโยม ก็บอกว่าเป็น โชคดี โชคดีมาก ๆ ด้วย ถ้าพูดจำเพาะ หนังสือ พุทธธรรม ก็ โชคดี คือ ทำให้ได้เฉลียวใจขึ้นมา แล้วก็ได้ตรวจสอบ แล้วก็จะได้ไม่ปล่อยทิ้งให้สิ่งที่ผิดพลาดติดค้างอยู่

แล้วมองกว้างออกไป ถ้าช่วยกันทำเรื่องนี้โดยแยบคาย ก็จะช่วยให้ทั้งพระทั้งโยม หรือพุทธบริษัทนี้แหละ ตื่นตัวกันขึ้นมา สนใจศึกษา อย่างน้อยก็ให้รู้จักพระไตรปิฎก เช่น ที่ว่าพระไตรปิฎก ๆ นั้น มีฉบับบาลี ฉบับแปล ที่แปลก็มีหลายภาษา และที่แปลภาษาไทยก็หลายฉบับ หรือหลายชุด จะอ้างอิง หรือมีหลักในการศึกษากันอย่างไร

พอศึกษา ได้รู้ว่าอะไรเป็นอะไร ชัดขึ้นมา ก็ยิ่งดี ยิ่งเจริญ

งอกงามก้าวหน้า เอาความว่า มีเรื่องราว ก็ยิ่งให้ต้นตัวศึกษา ไม่ใช่มีเรื่องราว ก็เลยมัวเถียงกันไปเถียงกันมา ก็ไม่ได้แก้ปัญหา ลักที่

อย่างง่าย ๆ ที่ว่าในหนังสือ พุทธธรรม กับบอกว่า (ที่จริงไม่ได้บอกเอง แต่คัดเอามาจากพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย) “สิกขาบท ๑๕๐ ถ้วน” ถ้าที่บอกไว้นั้นผิด ก็คือผิด และถ้าในพระไตรปิฎกแปลภาษาไทย บอกว่า “สิกขาบท ๑๕๐ ถ้วน” ถ้าแปลไว้ผิด ก็คือผิด แล้วจะอย่างไร? ก็ตรวจสอบให้แน่ให้ชัด แล้วก็แก้ให้ถูกต้อง นี่แหละคือโศคคติ มิฉะนั้นก็จะหลงลอลตกกันอยู่ แล้วก็เลยผิดอยู่อย่างนั้น เป็นทางเสียหายได้ต่อไป

ข้อสำคัญ ซึ่งเป็นข้อดีที่สบายใจนั้น อยู่ที่ว่า เป็นเรื่องที่มีหลักฐาน มีที่ไปที่มาให้ตรวจสอบได้ และชัดเจนด้วย พอมีเรื่องขึ้นมา ก็ไปที่หลักที่ฐานที่ไปที่มานั้น เจอของจริงแล้ว ก็จบการเถียงกันก็เลยไม่มี มีแต่ศึกษากันยิ่งขึ้นไป

เพราะฉะนั้น ที่พูดนี้ พูดแล้วก็จะทำให้ทุกท่านสบายใจแล้วถ้ายิ่งดี ก็หวังว่า จะมีความใฝ่ศึกษากันยิ่งขึ้นไป แล้วไม่ว่าจะเกิดมีเรื่องราวอะไร พุทธบริษัทก็มีแต่เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไปทุกที่

(เล่าแทรก)

บางอย่างที่ควรรู้ เกี่ยวกับพระไตรปิฎกในเมืองไทย

ก่อนจะไปถึงเรื่อง “ลิกขาบท ๑๕๐ ถ้วน” ขอเล่าเรื่อง พระไตรปิฎกแทรกเล็กน้อยว่า เวลาเราพูดถึงพระไตรปิฎก ตาม ปกติ หมายถึงพระไตรปิฎกบาลี เป็นหลักตั้งไว้ก่อน ในเมืองไทย ฉบับที่ใช้อ้างอิงกันมายาวนาน ก็คือ ฉบับสยามรัฐ (ฉบับมหาจุฬาฯ ที่จัดพิมพ์ที่หลัง ยังไม่แพร่หลาย)

พระไตรปิฎก ฉบับสยามรัฐ เป็นภาษาบาลี พิมพ์ด้วย อักษรไทย ไม่ใช่ภาษาไทย คือเป็นภาษาบาลี แต่อ่านผ่านอักษร ไทย จึงไม่มีพระไตรปิฎกสยามรัฐ ฉบับภาษาไทย

(พระไตรปิฎกบาลี ฉบับสยามรัฐ มีประวัติเริ่มเมื่อ ร.๕ ทรงพิมพ์พระไตรปิฎกบาลี ด้วยอักษรไทย เป็นเล่มหนังสือขึ้น ครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๑ แต่ยังขาด ๖ เล่มท้าย คือปฐมฐาน จึงมีเพียง ๓๙ เล่ม ต่อมา ร.๗ จึงทรงพิมพ์ให้สมบูรณ์ เป็นฉบับ สยามรัฐ ชุดละ ๔๕ เล่ม)

พระไตรปิฎกแปลภาษาไทย ทำกันมานาน แต่เป็นเฉพาะ

ส่วนเฉพาะตอน เพิ่งจะมีครบชุดเป็นครั้งแรก คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย อนุสรณ์งานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ (ปรารภ พ.ศ. ๒๕๐๐) ซึ่งต่อมา กรมการศาสนาเป็นเจ้าหน้าที่ดูแลรักษาจนปัจจุบัน ถือว่าเป็นฉบับหลวง (เมื่อเขียนหนังสือ พุทธธรรม พระไตรปิฎกแปลภาษาไทย มีชุดเดียวนี้)

หลังจากนั้นอีกนาน จึงมีพระไตรปิฎกแปลภาษาไทย ฉบับหรือชุดอื่นๆ ออกมา

เวลาอ้างพระไตรปิฎก ฟังอ้าง เล่ม/ข้อ/หน้า ของฉบับภาษาบาลีที่เป็นหลัก ถึงแม้คำแปลที่ยกมาอ้าง จะถือความสละวนำมาจากพระไตรปิฎกฉบับแปลภาษาไทย ก็ควรอ้างหลักฐานจากฉบับเดิมคือภาษาบาลี ถ้าจะอ้างฉบับแปลภาษาไทย ก็ควรบอกให้เต็มว่าเป็นฉบับแปล ชื่อว่าอย่างนั้นๆ

การที่ให้อ้างพระไตรปิฎกบาลี ก็ด้วยเหตุผลอย่างน้อย ๒ ประการ คือ เพื่อให้ตรวจสอบได้ และเพื่อเป็นทางของการศึกษาต่อออกไป หรือยิ่งขึ้นไป เพราะว่า พระไตรปิฎกฉบับแปลภาษาไทยนั้น ถือว่าเป็นเครื่องมือ หรือเป็นเครื่องประกอบที่ช่วยในการศึกษา ไม่ใช่หลักฐานที่ถือเป็นยุติ

ขอยกตัวอย่างง่ายๆ ก่อน ถ้าอ่านพระไตรปิฎกแปลภาษาไทย พบคำว่า “ยินดี” แล้วลองตรวจสอบกับพระไตรปิฎกบาลีของเดิม ว่าท่านผู้แปลเป็นภาษาไทย แปลคำนั้นมาจากคำบาลีคำใด ก็พบว่า “ยินดี” คำเดียวกันนี้ ท่านแปลจากคำบาลีโน้นบ้าง นี่บ้าง (ขอให้อ่านไปสำรวจดู) เช่น แปลจาก “รต” บ้าง “อภิต/อภิม” บ้าง “ตฺถุจฺจ” “อนุนย” “สาทิยติ” “อิตตมณ” “สรวัตต” “อภินันท” “สาต” “อาราม” บ้าง

ในพระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มเดียวกัน บางที่มี “ยินดี” ซึ่งตรงนี้แปลจากคำบาลีนี้ ตรงนั้นแปลจากคำบาลีโน้น รวมแล้ว จากบาลี ๕-๖ คำ แต่ไทย ก็ “ยินดี” อย่างเดียว

ในทางกลับกัน ถ้าไปตั้งต้นจากคำบาลีมา ดูว่า ในพระไตรปิฎกบาลี คำนี้ๆ พระไตรปิฎกแปลภาษาไทยเอาไปแปลว่าอย่างไร ยกตัวอย่าง “อภิต/อภิม” ที่ข้างบนแปลว่า ยินดีนั้น ถ้าดูในฉบับแปลต่างๆ ที่ต่างเล่ม ก็แปลต่างกันไป เป็น ยินดีบ้าง ดีใจบ้าง พอใจบ้าง เพลิดเพลินบ้าง ชื่นชมบ้าง เป็นต้น ซึ่งถ้าต่างกันแค่นี้ ก็รับได้

ที่เป็นอย่างนี้ ในแง่หนึ่งต้องเห็นใจท่านผู้แปล และเป็น

ธรรมดาอยู่ด้วย ที่จะหาคำในอีกภาษาหนึ่งมาจับให้ตรงกับในอีกภาษาหนึ่งนั้น บางครั้งแสนยาก แต่ในการศึกษา ก็ต้องเข้าใจด้วยว่า คำบาลีหลายคำ เช่น ในบรรดาคำที่แปลว่ายินดีนั้น มีความหมายสำคัญ มีนัยพิเศษ คำไหน ใช้ในกรณีอย่างไหน เป็นต้น

แต่มีกรณีที่ยิ่งกว่านี้ คือ บางที่เป็นข้อความบาลียาว ๆ ทั้งที่เป็นพุทธพจน์เดียวกันแท้ ๆ คำบาลีตรงกันทุกตัวอักษร แต่อยู่ในพระไตรปิฎกต่างเล่มกัน ซึ่งมีบ่อย (เช่น ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร มีทั้งในพระไตรปิฎก เล่ม ๔, วินัยปิฎก และในเล่ม ๑๙, พระสุตตันตปิฎก; ยิ่งพระสูตรสั้น ๆ หรือคาถาสำคัญ ๆ บางที่อันเดียวกัน มีในหลายเล่ม) แต่ในพระไตรปิฎกแปลภาษาไทย แปลต่างกัน บางที่ต่างกันมาก ถ้าไม่ตรวจสอบกับเล่มบาลี ก็ จะเข้าใจผิดไปว่าเป็นต่างเรื่องกัน

ยิ่งถ้าเป็นคนที่ไม่รู้ภาษาบาลีตรวจสอบไม่ได้ก็เลยจับไปเป็นคนละเรื่องละราว แล้วถ้าเอาไปขยายต่อ ก็ยิ่งจะพากันสับสน ที่นี้ ก็ต้องเข้าใจด้วยว่า ผู้แปลนั้น มีมากท่านด้วยกัน มี พันภูมิ และลักษณะการทำงาน เป็นต้น ต่าง ๆ กันไป พระไตรปิฎก

พระไตรปิฎกอยู่นี่: อยู่ที่ชวนกันไม่ประมาทในการศึกษา

แปลภาษาไทยบางชุด มอบท่านหัวหน้าแต่ละปิฎกไปจัดหาผู้ที่
เหมาะสมตั้งเป็นคณะกรรมการ รับมอบแจกงานไป บางชุดอาจมี
ผู้แปลนับจำนวนรูปแค่หลักสิบ

บางชุดใช้วิธีชำระของเก่าที่มีอยู่แล้ว ตั้งพระมาทำงาน
ประมาณ ๑๓๕ รูป บางชุดมีผู้เชี่ยวชาญรับเป็นหลัก มีผู้ช่วย
ไม่มาก แต่ต้องใช้เวลายาวนาน งานออกมาก็ต่าง ๆ กัน แต่โดย
ทั่วไป ชุดใหม่ก็อาศัยชุดก่อน

เรื่องไม่ใช่แค่นี้ ขื่อนำรู้อย่างอีกมาก เพื่อให้ไม่ยืดเยื้อนัก
ขอคัดความตอนหนึ่ง จากที่พูดและเขียนไว้ในหนังสือ **คนไทย
ใช้กบเต่า** มาให้ดู (พ.ศ. ๒๕๕๒, หน้า ๑๒๕-๑๒๘; ขอสงวน
เนื้อที่ โดยพิมพ์ต่อไปเลย)

“การแปลหนังสือหรือคัมภีร์นี้เป็นเรื่องที่นายกรัฐมนตรี
มีฉันทะและวิริยะอุตสาหะของผู้แปล และในเวลาเดียวกัน ก็ต้อง
เห็นใจ บางทีแม้แต่ไม่ได้ผิดพลาด แต่ก็อาจจะมิชอบเคลือบแคลง
ไม่แน่ใจ เพราะในต่างภาษาจะมีบางถ้อยคำสำนวนซึ่งหาคำแปล
ที่ตรงกันแท้ไม่ได้เลย จึงจำเป็นต้องรักษาดั้งฉบับ(บาลี)ของเดิม
ไว้ให้ดูของจริงได้ด้วย

“ไม่ต้องคุ้ยไกล พระไตรปิฎกบาลีนี้ ในเมืองไทยก็มีฉบับแปลเป็นพระไตรปิฎกภาษาไทยขึ้นมาแล้วถึงปัจจุบัน ๓ ชุด (อีก ๑ ชุดแก้ไขกันอยู่) เห็นได้ว่า ฉบับที่ทำทีหลัง ก็ปรับปรุงให้ถูกต้องดีขึ้นกว่าฉบับก่อน แต่ถึงกระนั้นก็ยังจะต้องปรับปรุงกันต่อไปอีกนาน เพราะเป็นงานใหญ่มาก เนื้อความกว่า ๒๒,๐๐๐ หน้า ผู้แปลต่างฝีมือ ต้องมาช่วยกันมากมาย แม้จะมีการจัดวางระบบงานดีขึ้นๆ แต่ความลักลั่นก็ยังไม่อาจแก้ไขได้หมด จะต้องเพียรพยายามกันต่อไป

“ขอยกตัวอย่าง เช่น มีศัพท์ทางวินัยคำหนึ่งว่า “อาสนุติ” ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกบาลีหลายเล่ม เช่น เล่ม ๓, เล่ม ๕, เล่ม ๗, เล่ม ๒๐ เป็นคำเดียวกัน ตรงกัน

“แต่ “อาสนุติ” นี้แหละ ในพระไตรปิฎกแปลภาษาไทย ชุดแรก ชุดเดียวกัน ก็แปลไปต่างๆ ในสองเล่ม (เล่ม ๕, ๒๐) แปลว่า “เตียงมีเท้าเกินประมาณ” อีกเล่มหนึ่ง (เล่ม ๓) แปลว่า “ตั้ง” และอีกเล่มหนึ่ง (เล่ม ๗) แปลว่า “เก้าอี้นอน”*

“ดูต่อไป พระไตรปิฎกแปลภาษาไทย ชุดที่ ๒ ปรากฏว่า

*บรรณกิจอธิบาย หรือให้คำแปลไว้ว่า “อาสนุติติ ปรมาณาคักกุนดาสนํ ฯ” แปลว่า อาสนะเกินประมาณ

แปลเหมือนกับในชุดแรก ตรงกันเกือบทุกแห่ง (ถ้าถูก ก็ถูกด้วยกัน ถ้าผิด ก็ผิดเหมือนกัน) มีที่แปลต่างออกไปแห่งเดียว ซึ่งยิ่งทำให้กลายเป็นว่า คำศัพท์เดียวกัน แต่แปล ๔ แห่งก็ต่างกันไป ๔ อย่าง (คือ แปลแห่งหนึ่งว่า เต็ยมมีเท้าเกินประมาณ, แห่งหนึ่งว่า ม้าหรือเกาอี้สำหรับนั่ง, แห่งหนึ่งว่า ตั้ง, และอีกแห่งหนึ่งว่า เกาอี้นอน)

“แล้วก็ต่อไป ในพระไตรปิฎกแปลภาษาไทย ชุดที่ ๓ ปรากฏว่า ก็คล้ายกับในชุดแรก แต่มีความสม่ำเสมอมากขึ้น (๔ แห่ง นำมาเรียงตามลำดับ คือ เต็ยมมีเท้าสูงเกินขนาด, เต็ยมมีเท้าเกินประมาณ, ตั้งยาว, เต็ยมมีเท้าสูงเกินขนาด)

“นี่เพียงแค่เรื่องวัตถุลึงของ ซึ่งมองเห็นง่าย ก็ยังพบปัญหาในการแปลได้อาอย่างนี้ ถ้าเป็นเรื่องนามธรรมที่ลึกซึ้ง จะน่ารวิงเพียงใด ฉะนั้น แค่นี้ยกมาให้ดูเท่านั้น ก็คงเห็นได้ชัดว่าทำไมจึงต้องพยายามรักษาพระไตรปิฎกบาลีที่เป็นข้อมูลของเดิมไว้ ให้ถูกต้องแม่นยำ และครบถ้วนที่สุด ส่วนพระไตรปิฎกฉบับแปลภาษาไทยนั้น เราอาศัยเป็นที่ปรึกษา หรือเป็นเครื่องประกอบในการศึกษาพระไตรปิฎก (บาลี) เรื่องนี้ ผู้ที่ใช้พระ

ไตรปิฎกภาษาไทยควรทราบตระหนักไว้

“ฟังทราบด้วยว่า ในการแปลพระไตรปิฎกจากภาษาบาลีนั้น มีถ้อยคำและข้อความมากแห่งที่ผู้แปลไม่รู้ไม่เข้าใจ หรือไม่แน่ใจ หรือแม้แต่เพียงอยากให้อ่านเข้าถึงง่ายขึ้น ท่านผู้แปลก็จะดูคำอธิบายในอรรถกถา แล้วท่านก็แปลไปตามคำอธิบายของอรรถกถานั้น (คำแปลศัพท์ หรืออธิบายข้อความในพระไตรปิฎกนั้นแหละ คือ อรรถกถา เป็นทำนองอรรถาณุกรม คล้ายกับพจนานุกรม ส่วนเรื่องราวต่างๆ ที่เล่าไว้ในอรรถกถานั้น เป็นเครื่องประกอบ ไม่ใช่เป็นตัวอรรถกถา)

“เพราะฉะนั้น เมื่อผู้ศึกษาอ่านพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฟังตระหนักในใจว่า อาจจะกำลังอ่านคำแปลของอรรถกถา หรืออ่านพระไตรปิฎกผ่านอรรถกถา ไม่ใช่อ่านพระไตรปิฎกโดยตรง

“ยกตัวอย่างเช่น ถ้าอ่านคาถาของพระภิกขุทเถระในพระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม ๒๖ เราจะพบข้อความที่ท่านแปลมาว่า

“พระศาสดาผู้ทรงชนะมาร ครั้นทรงสั่งให้บวชให้เราแล้ว
ก็ได้เสด็จเข้าพระคันธกุฏี เมื่อพระอาทิตย์ยังไม่ทันอัสดงคต
พอเริ่มวิปัสสนานั้น จิตของเราก็ได้หลุดพ้นแล้ว

พระไตรปิฎกอยู่นี่: อยู่ที่ชวนกันไม่ประมาทในการศึกษา

“ในคำแปลนี้ “พระคันธกุฏี” เป็นคำอธิบายของอรรธกถา ของเดิมในพระไตรปิฎก คือ “วิหาร” การที่ท่านอธิบายและแปล ตามอรรธกถาไปอย่างนี้ เพราะในสมัยหลังๆ ต่อมา คนเรียก ที่ประทับของพระพุทธเจ้าว่าพระคันธกุฏี ส่วนข้อความว่า “พอ เริ่มวิปัสสนา” ก็ไม่มีในตัวพระไตรปิฎก แต่ท่านเพิ่มเข้ามาตาม คำอธิบายของอรรธกถา ที่จะให้เห็นขั้นตอนของความเป็นมา ชัดยิ่งขึ้น

“คาถาที่เป็นข้อมูลเดิมในพระไตรปิฎก คือ

“ปพฺพาเซตฺวาน มํ สตถา วิหารํ ปาวีสี ชิโน

อนนคฺคตสฺมึ สุริยสฺม ตโต จิตฺตํ วิมฺจุจฺจิ เม ฯ

“ถ้าแปลเฉพาะตามคำที่มีในพระไตรปิฎก ก็จะได้ความ ไทยว่า

“พระศาสดาชินเจ้า ครั้นทรงสั่งให้บวชให้เราแล้ว ก็ได้ เสด็จเข้าที่ประทับ เมื่อพระอาทิตย์ยังไม่ทันอัสดง ที่นั่น จิตของเรา ก็ได้หลุดพ้นแล้ว

“ที่ท่านผู้แปลได้ปรับความไปตามอรรธกถาอย่างนี้ ไม่ถือว่าเป็นความผิดพลาดเสียหาย แต่ท่านมุ่งจะช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจ

ง่ายหรือซัดมากขึ้น บางทีอาจจะถือเป็นประเพณีไปแล้วที่จะแปลตามคำอธิบายของอรรถกถา

“แต่ผู้ที่ศึกษาค้นคว้าลงลึกละเอียด จำเป็นต้องแยกแยะได้ มิฉะนั้นก็อาจจับไปสรุปผิดพลาด เช่น บอกว่า “คันธกุฏี” เป็นคำที่มีในพระไตรปิฎกอย่างนั้นอย่างนี้ (ในพระไตรปิฎกบาลี มี “คันธกุฏี” เฉพาะในคัมภีร์อุปทานส่วนท้ายของพระสุตตันตปิฎก [ไม่มีในตัวพระสูตร])

“ยิ่งกว่านั้น บ่อยครั้ง การแปลพูดได้ว่า จำเป็นต้องอาศัยอรรถกถา เพราะแปลไม่ง่ายเหมือนในคาถาข้างบนนี้ จะเห็นว่าในกรณีนี้ คาถาที่จะแปลมีถ้อยคำไม่ยาก ไม่ซับซ้อน และเห็นรูปร่างครบที่จะแปลออกมาได้ แต่ที่อื่นหลายแห่ง ทั้งถ้อยคำก็ยาก ไม่เคยพบ รูปประโยคก็ซับซ้อน ไม่เห็นลำดับ และซ่อนคำซ่อนความเป็นสำนวนของยุคสมัย (ขอให้นึกถึงคนไทยสมัยใหม่อ่านวรรณคดีไทยอย่างลิลิตตะเลงพ่าย) ท่านผู้แปลก็หมดทางไปนอกจากปริศนาตำรับตำราเท่าที่จะหาได้ ซึ่งก็คือมักต้องดูอรรถกถาเป็นอันดับแรก”

ดูเรื่องลิกขาบท “๑๕๐ ถ้วน”

ในการเขียนหนังสือ พุทธธรรม นั้น ตามปกติ เวลาอ้างความจากพระไตรปิฎก เพื่อความสะดวก ก็คัดคำแปลจาก **พระไตรปิฎกภาษาไทย อนุสรณ์งานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ** ซึ่งเป็นฉบับแปลที่มีในสมัยนั้น เมื่อดูว่าราบรื่น ก็ผ่านไป แต่ถ้าเป็นความสำคัญเกี่ยวกับสาระที่กำลังอธิบาย ถ้าคำแปลไม่ชัด หรือมีเหตุน่าสงสัย ก็ตรวจสอบกับพระไตรปิฎกบาลี

ข้อความจากพระไตรปิฎก ตอนที่ภิกษุวัชชีบุตรกราบทูล พระพุทธเจ้า ที่ว่า “ลิกขาบท ๑๕๐ ถ้วนนี้” ใน พุทธธรรม ที่พิมพ์ครั้งก่อนๆ ก็คัดจาก **พระไตรปิฎกภาษาไทย อนุสรณ์งานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ** ที่กรมการศาสนาฯ รั้งไว้ และถือว่าเป็นฉบับหลวงนั้น เมื่อตอนที่คัดมาครั้งนั้น ไม่ได้สังเกตและไม่ได้เฉลียวใจ จึงมิได้ตรวจสอบกับพระบาลีเดิม

ที่นี่ เมื่อมีเหตุการณ์อย่างที่ได้รับคำถามนี้ จะทำอย่างไร ก็ต้องเอะใจ และตรวจสอบข้อความที่เป็นคำแปลนี้ กับพระไตรปิฎกบาลี

เมื่อตรวจสอบคำแปลนี้ ก็จะพบว่า คำบาลีเป็น “สาธิก-
มิตฺ ฆนเต ทิยขุณฺณสิขขาปทสํ” เมื่อพบแล้ว ก็พิจารณาไปตาม
ลำดับว่า ทำไมจึงว่า ที่แปลเป็น “ลิกขาบท ๑๕๐ ถ้วนนี้” นั้น
ผิด ผิดอย่างไร ก็แปลกันดู ซึ่งก็ไม่ว่า ว่า

ฆนเต = ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ

ทิยขุณฺณสิขขาปทสํ = ลิกขาบท ๑๕๐

สาธิกมิตฺ = “ถ้วนนี้”

จับได้แล้วว่า “ถ้วนนี้” แปลจาก สาธิกมิตฺ จะแปลผิด
หรือแปลถูก ก็อยู่ตรงนี้แหละ คือที่ “สาธิกมิตฺ” ถ้าแปลว่า “ถ้วน
นี้” ผิด ต้องบอกได้ว่าผิดอย่างไร และที่ถูก แปลว่าอย่างไร

“สาธิกมิตฺ” นี้ หลักภาษาบาลีบอกชัดอยู่แล้วว่า แยก
เป็น สาธิก + อิท

“อิท” แปลว่า “นี้” ชัดอยู่แล้ว ตัดไปได้

เหลืออยู่คำเดียวที่เป็นปัญหา คือ สาธิก นี้แปลว่า “ถ้วน”
ผิดแน่หรือ และที่ถูกแปลว่าอย่างไร พิสูจน์ได้อย่างไร

ก่อนจะพิสูจน์ พักเสียชนิดหนึ่ง ลองสำรวจดูว่า พระไตรปิฎก
แปลภาษาไทยต่างฉบับ แปลคำนี้ ในข้อความนี้ ว่าอย่างไร

พระไตรปิฎกอยู่นี้: อยู่ที่ชวนกันไม่ประมาทในการศึกษา

ปรากฏว่า พระไตรปิฎกแปลภาษาไทย แปลคำนี้ ข้อความ
นี้ ตรงนี้ ต่าง ๆ กันไป แม้แต่ในฉบับเดียวกัน ก็ยังแปลต่างกัน
ไปไกล

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับอนุสรณ์งานฉลอง ๒๕
พุทธศตวรรษ แปลว่า ๑๕๐ “ถ้วน” นี้ ดังที่กล่าวแล้ว

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ก็แปลตรงนี้เหมือนกับ ฉบับอนุสรณ์งานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ
ว่า ลิกขาบท ๑๕๐ “ถ้วน” นี้ แต่ทำเชิงอรรถโดยอ้างคำอธิบาย
ของอรรถกถาว่า “สมัยที่พระวัชชีบุตรกราบทูลพระผู้มีพระภาค
นั้น ลิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้มีเพียง ๑๕๐ ข้อ”

พระไตรปิฎกแปลภาษาไทย อีกฉบับหนึ่ง (พระสุตฺต และ
อรรถกถา แปล ของ มมร.) แปลตรงนี้ว่า ลิกขาบท “ที่สำคัญ”
๑๕๐ นี้ และพอที่ว่าพระบาลีเดียวกันตรงนี้ มีการนำไปอ้างอิงอีก
แห่งหนึ่ง คือเป็นข้อความเดียวกัน ตรงกันทุกตัวอักษร (อ้างใน
อรรถกถาแห่งมหาหัตถิปโตปมสูตร) แต่ตรงนั้น คงเป็นผู้แปล
ต่างท่านกัน แปลว่า ๑๕๐ ลิกขาบท “ที่สำเร็จประโยชน์” นี้

จะเห็นว่า คำบาลีคำเดียวกันว่า “สาธิก” ทั้งที่อยู่ในข้อความ

เดียวกัน ที่เดียวกัน ท่านผู้แปลได้แปลกันไปต่าง ๆ ไม่เพียงต่าง
สำนวนเท่านั้น แต่ต่างความหมาย ต่างเนื้อความกันไปเลย

ในเรื่องนี้ ก็พึงเห็นใจว่า คำความมากมาย ถ้าไม่สะดุด
ไม่เฉลียวจ บางทีก็ว่าไปตามกัน หรือไม่ทันได้ตรวจสอบ ก็แปล
ผ่าน ๆ ไป แต่เมื่อมีหรือถึงโอกาส ก็ควรทำให้ชัดเจน

เมื่อสำรวจเสร็จแล้ว ก็ตรวจสอบ ตอนนี้ ต้องอาศัย
ความรู้ภาษาบาลี ผู้รู้บาลีก็บอกต่อไปว่า “สาธิก” นี้ แยกศัพท์
เป็น “ส+ห+อริก” จึงแปลว่า พร้อมด้วยส่วนที่เกิน หรือมีเศษ
โดยทั่วไปสังเกตได้ง่ายว่า จะมีคำจำพวกสังขยา คือจำนวนเลข
ตามมา

ในพระไตรปิฎก ที่อื่นก็มี เช่น ในพุทธพจน์ว่า “สาธิก-
นวุติ อานนท ฌาติเก อุปาสกา กาลกตา...” (ดูกรอานนท์
อุปาสกทั้งหลายในหมู่บ้านญาติกะ เกินกว่า ๘๐ คน ถึงแก่
กรรมแล้ว, ส.ม.๑๘/๑๔๗๘/๔๕๐; อรรถกถาคงประสงค์ให้ชัด
ยิ่งขึ้น ยังอธิบายคำนี้ด้วยว่า “สาธิกนวุตติ อติเรกนวุติ”, ส.อ.
๓/๓๖๓)

ขอยกตัวอย่างจากพระไตรปิฎกมาดูอีกแห่งหนึ่ง เป็นความ

ในคาถาว่า “,, สาธิกวิสตี โยชนานิ อภา รตติมปิ จ ยถา ทิวกโรติ” (มีรัศมีแผ่ไปเกินกว่า ๒๐ โยชน์ และทำแม็กกลางคืน ให้เป็นดุกกลางวัน, ชุ.วิ.๒๖/๕๓/๙๔)

ส่วนในอรรถกถา ย่อมมีมากเป็นธรรมดา เช่น “สาธิกานิ ตัณิ อฏฺฐิสถานิ” (กระดุกเกินกว่า ๓๐๐ ท่อน, ชุทุทก.อ.๓๗; ฯลฯ) หรืออย่างในคำว่า “สาธิกานิ ปณฺณาสวสฺถานิ” (๕๐ ปี มีเศษ หรือเกินกว่า ๕๐ ปี, จรียา.อ.๒๘๐)

เป็นอันว่า ตามหลักภาษา หลักฐาน และตัวอย่างการใช้ “สาธิก” ล้วนแปลว่า “เกิน” ทั้งนั้น

ส่วนที่แปลว่า “ที่สำเร็จประโยชน์” นั้น คงเกิดจากความสับสนเล็กน้อย คือ ในกรณีที่จะแปลอย่างนั้น ที่จริง เป็น “สาธิกา” คือ เป็นรูปอดีตถีลิงค์ของ “สาธก” ซึ่งแปลว่า “ให้สำเร็จ”

ในความหมายอย่างนี้ จะไม่มากับสังขยา คือไม่มีจำนวนเลขตามหลัง แต่จะมีคำจำพวก “อตฺถ” (ประโยชน์) หรือ “กิจฺจ” (กิจ, หน้าที่) นำหน้า เช่น “สทตฺถสฺส สาธิกาติ” (... ให้สำเร็จ ประโยชน์ของตน, เถร.อ.๖๒) และ “สา ... ลัทธิพนปจฺจุปฺปฏฺจนา สกิจฺจปรกิจฺจสาธิกา” (เชฏฺฐสิสฺสมหาพฺพตฺถกัฏฺโถว วิย) (เจตนานั้น

... มีการจัดแจงเป็นปัจจุบันฐาน คือยังกิจของตนและกิจของผู้อื่นให้สำเร็จ คุจหัวหน้าศิษย์ และช่างไม้ใหญ่ เป็นต้น, วิสุทฺธิ.๓/๓๗)

เป็นอันสรุป คำแปลว่า “ที่สำเร็จประโยชน์” นั้น ไม่เข้าหลักและไม่เข้ากับความที่นี้ คือที่นี้ “สาธิก” มาจาก “ส+อธิก” ไม่ใช่ “สาธิกา” ที่เป็นรูปิตถิลิงค์ของ “สาธก”

ส่วนคำแปลว่า “ที่สำคัญ” ก็คือมาช่วยยืนยันว่า ทั้ง ๓ คำแปล ว่า “ถ้วน” ว่า “ที่สำเร็จประโยชน์” และว่า “ที่สำคัญ” นั้นควรแก้ไขไปพร้อมด้วยกัน

ข้อพึงพิจารณาอย่างหนึ่งที่เหลือไว้ ก็คือ อย่างที่บอกแล้วข้างต้น ข้อความนี้ ทั้งที่เป็นพุทธพจน์เดียวกัน คำบาลีตรงกันทุกตัวอักษร แต่ไปอ้างอิงอยู่ในที่ต่างกัน พอเจอในพระไตรปิฎกแปลภาษาไทย มีข้อความแปลแปลกออกไปไม่เหมือนกัน (ค่อนข้างจะต่างกันไกล) ถ้าไม่ได้ตรวจสอบหลักฐานกับพระไตรปิฎกบาลี หรือไม่มีความรู้บาลีที่จะตรวจสอบ ก็อาจจะเข้าใจไปว่าเป็นพุทธพจน์ต่างหากต่างเรื่องกัน ความเข้าใจผิด หรือไขว้เขว ก็อาจจะเกิดขึ้น

พระไตรปิฎกอยู่นี้: อยู่ที่ชวนกันไม่ประมาทในการศึกษา

เป็นอันยุติในเรื่องนี้ว่า เมื่อเกิดปัญหา ก็มีคำบาลีในพระไตรปิฎกตัวจริง เป็นหลักยืนยันไว้ให้ตรวจสอบได้ทันที คือ “สาธิก-
มิตฺ ฆนฺเต ทิยฺชฺฌลิกฺขาปทสฺส” และเมื่อทั้งสำรวจและตรวจ
สอบแล้ว ก็เป็นอันว่า พึงแปลพระบาลีประโยคนี้นี้ว่า “ลิกขาบท
๑๕๐ ทั้งยังมีเกินขึ้นไปอีกนี้”

เมื่อแน่วชัดแล้ว ก็ขอจบไว้เท่านี้ กรณีเช่นนี้ ช่วยให้การ
ที่จะไม่ประมาทในหลายประการ อย่างน้อย ในการตระหนัก
เหตุผลที่ต้องรักษาพระไตรปิฎกบาลี และคัมภีร์บาลีต้นเดิมไว้
และการที่จะต้องคอยตรวจสอบคำความที่พูดเขียนแปลต่อกันมา
กับคัมภีร์บาลีต้นเดิมเหล่านั้น

เมื่อเรามีหลักที่ดั่งามชัดเจนเช่นนี้แล้ว ก็ยอมรับความ
จริงกันโดยสบายใจ มีอะไรผิดพลาดไป ก็แก้ไขให้ถูกต้อง พุทธ
บริษัทจะได้ดำรงมั่นที่จะไม่ประมาทในการศึกษายิ่งขึ้นไป.

วันเสาร์ที่ ๒๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๔